

EUCHARYSTIA CELEBROWANA W DOBIE PANDEMII. STUDIUM TEOLOGICZNO-SOCJOLOGICZNE

Słowa kluczowe: Eucharystia, Msza święta, transmisja telewizyjna, transmisja internetowa, *live streaming*, Covid-19

Key words: Eucharist, Holy Mass, TV broadcast, Internet broadcast, *live streaming*, Covid-19

Schlüsselwörter: Eucharistie, Heilige Messe, Fernsehsendung, Internetübertragung, *live-streaming*, Covid-19

Niniejszy artykuł dotyczy problematyki związanej z transmisjami telewizyjnymi i internetowymi Mszy świętych w dobie kryzysu spowodowanego przez Covid-19. Jego celem jest analiza wyjątkowego charakteru Eucharystii oraz możliwości jakie dają nam massmedia, za pośrednictwem których wierni mogą w niej uczestniczyć. Postęp technologiczny, który dokonał się w ostatnich dziesięcioleciach mocno wpłynął na kształt współczesnego świata, wymuszając niejako na Kościele podążanie swoimi śladami.

Przedłożony artykuł zwraca uwagę na problemy jakie towarzyszą temu procesowi, prezentuje ocenę transmisji Mszy świętych i oczekiwania wiernych, które opiera na badaniu ankietowym. Jego celem jest przyjrzenie się i pogłębienie refleksji nad podjętym zagadnieniem. Ma on charakter na wskroś interdyscyplinarny. Zaprezentowane treści zostały zanalizowane z punktu widzenia nauk o mediach oraz teologii dogmatycznej. W pracy zostały wykorzystane metody badawcze nauk teologicznych i analizy tekstów. Celem pracy jest ukazanie znaczenia Eucharystii w czasie pandemii oraz trudności jakie pojawiają się przy uczestnictwie w transmisjach Mszy świętych przez wiernych.

Pytanie zawarte w artykule dotyczy możliwości, form i jakości zaangażowania w uczestnictwo we mszach transmitowanych. W dobie pandemii taka forma uczestnictwa jest postrzegana, jako jedyny sposób na utrzymanie więzi wynikających z eklezjalnego charakteru Eucharystii.

---

* Monika Gajdecka-Majka – doktor nauk teologicznych w zakresie teologii dogmatycznej, absolwentka Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie, pracownik jednej z krakowskich szkół integracyjnych. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się na zagadnieniach z zakresu socjologii religii.

WYJĄTKOWY CHARAKTER EUCHARYSTII

Eucharystia jest najbardziej charakterystycznym sakramentem chrześcijaństwa. Jest sakramentem, który odróżnia chrześcijaństwo od wszystkich innych religii. We wszystkich znanych dotąd religiach, to bóstwo wymagało od człowieka ofiary. Natomiast w chrześcijaństwie dzieje się odwrotnie: sam Bóg składa siebie w ofierze, oddaje się człowiekowi, powierza mu się, staje się ofiarą przebłagalną. To coś wyjątkowego i jedyne.

W sakramencie Eucharystii Chrystus komunikuje człowiekowi swoje życie. Czyni to poprzez dar swojej łaski. Ten dar komunikacji Bożej łaski znajduje swój wyraz w sakramencie Eucharystii. Sam Bóg ustanowił sakrament, w którym daje do spożycia swoje Ciało i swoją Krew, aby uczynić przyjmujących Go uczestnikami swojego życia. Czyni to w sposób nad wyraz konkretny, wymowny, czy wręcz w sposób czytelny. Tym samym sakrament Eucharystii jest o wiele bardziej cudownym od sakramentu pojednania.

W sakramencie Eucharystii, w sposób zwięzły i treściwy, wyraża się hojność daru, jaki Bóg czyni dla ludzkości poprzez tajemnicę Wcielenia: Bóg chce i dzieli się z ludźmi tym, co posiada najbardziej cennego, jedyne, czyli swoim życiem. Podczas Ostatniej Wieczerzy Jezus zapewnił swoich uczniów o nieskończonej ciągłości swojego życia. Nie tylko dał im do spożycia swoje Ciało i Krew, ale zwrócił się do nich z prośbą, aby nie przestawali czynić tego nadal na Jego pamiątkę. Aby to czynić i wiernie wypełnić powierzoną im misję, potrzebowali mocy Ducha Świętego (por. Dz 1,8), którego mieli otrzymać w dniu Pięćdziesiąticy¹.

Eucharystia jest też wielkim darem dla ludzkości. Jezus zapłacił za nią wiele, musiał bowiem przejść przez mękę i śmierć. Aby stać się źródłem życia, Ciało Chrystusowe musiało doświadczyć śmierci. Jednym z owoców Eucharystii jest przekazanie jej przez Jezusa każdemu wierzącemu. Na to wskazują Jego słowa: „Chlebem, który Ja dam, jest moje Ciało za życie świata” (J 6,51). Eucharystia nie została zatem ustanowiona wyłącznie dla dobra jednego tylko wierzącego, który bierze udział w uczcie eucharystycznej. Jej celem jest również rozwój życia całej wieloosobowej wspólnoty chrześcijańskiej i rozprzestrzenianie się tego życia na wszystkich ludzi.

EUCHARYSTIA W CZASIE PANDEMII

Wraz w wybuchem pandemii koronawirusa w 2020 roku wspólnotowy charakter Ofiary Eucharystycznej został zagrożony poprzez wprowadzenie ograniczeń, co do ilości wiernych mogących uczestniczyć w Mszach świętych. Ostatecznie w różnych częściach świata sytuacja wyglądała inaczej i była w zupełnie inny sposób rozwiązywana. W wielu miejscach świata nastąpił całkowity *lockdown*, który pogłębił problem i uniemożliwił wszystkim lub niemal wszystkim wiernym uczestnictwo w Eucharystii.

¹ J.Galot, *Eucaristia e vita in Cristo*, w: *Congregazione per le Cause dei Santi, Eucaristia: santità e santificazione. Atti del simposio, 6-7 dicembre 1999*, LEV, Città del Vaticano 2000, s. 91.

By pomóc wiernym oraz by nie utracili oni kontaktu z Eucharystią w początkowym okresie pandemii Msze święte transmitowano w telewizji. Warto przypomnieć że po raz pierwszy tego typu rozwiązania były stosowane już 25 grudnia 1948 roku, w Paryżu i Nowym Jorku. W latach późniejszych rozpoczęto regularne transmisje telewizyjne mszy we Włoszech, Francji, Stanach Zjednoczonych oraz w Niemczech i na Kubie². Jednak nie wszyscy byli zwolennikami takich form przekazu oraz zbliżenia do Eucharystii. Jednym z przeciwników był arcybiskup Paryża kard. Jeane-Marie Lustiger. Podczas zorganizowanej w 1998 r. w Stanach Zjednoczonych konferencji, poświęconej mediom elektronicznym stwierdził, że transmisja Mszy świętej jest uderzeniem w samą istotę Eucharystii³.

W 2017 r. Konferencja Episkopatu Polski wydała *Dyrektorium* dotyczące transmisji telewizyjnych Mszy świętych. Dokument ten zawiera w sobie między innymi stwierdzenie:

„Pośród różnych form przekazu telewizyjnego transmisja Mszy świętej i innych celebracji liturgicznych musi mieć sobie tylko właściwą specyfikę, która w niczym nie będzie przypominała show, koncertu, reportażu itd. Jest to bardzo trudna forma przekazu, gdyż pokazując obraz celebracji trzeba wskazać na rzeczywistość transcendentną i pomóc ludziom w uczestniczeniu w tym wydarzeniu”⁴.

Choć wspomniane *Dyrektorium* dotyczyło głównie transmisji telewizyjnych, a media internetowe zostały w nim pominięte, to jego zapisy powinny być również respektowane w przypadku transmisji internetowych, ponieważ zasada ich działania jest bardzo podobna.

Transmisje internetowe typu *live streaming*, które do niedawna w Polsce były raczej rzadkością, kierują się podobnymi zasadami, przy czym dająca szerokie możliwości transmisja *live streaming* wnosi zarazem pewne niebezpieczeństwa. Dużym atutem transmisji przez internet jest to, że ułatwiają one odbiorcy dostęp do przekazu na żywo, bez ograniczenia przestrzennego, dając szeroki wachlarz możliwości wybrania miejsca i czasu uczestniczenia w Eucharystii. Za pomocą Facebooka lub innych narzędzi internetowych można połączyć się bez większego problemu z każdym kościołem transmitującym Mszę na całym świecie. Korzystając z tzw. *Live Map*, które wyświetla się jako mapa świata, za pomocą niebieskich kropek możemy zobaczyć, gdzie aktualnie jest odprawiana Msza transmitowana za pośrednictwem Facebooka i dokonać wyboru spośród wszystkich przekazów, które udostępnione są jako publiczne. Z tego powodu w wielu krajach *live streaming* jest wykorzystywany nie tylko do transmisji Mszy świętej, ale również jako narzędzie ewangelizacji, transmisji konferencji, różańca czy adoracji Najświętszego Sakramentu. Zasięg transmisji internetowych wydaje się więc dawać dużo większe możliwości niż transmisje telewizyjne. W Afryce, Ameryce Środkowej, Ameryce Południowej

² Zob. M. Makuła, *Transmisje Mszy świętych w live streamingu w internecie. Analiza możliwości, postulaty i propozycje*, „Seminare” 40*(2019), nr 1, s. 39.

³ Por. K. Marcyński, *Komunikacja religijna i media*, Petrus, Kraków 2016, s.121.

⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Konferencji Episkopatu Polski w sprawie celebracji Mszy Świętej transmitowanej przez telewizję*, 63, 13–14.03.2017.

transmisje internetowe wykorzystywane są zdecydowanie częściej niż w Europie⁵, choć sytuacja pandemiczna oraz wymóg czasów, zmusiły Kościoły europejskie do wykorzystywania tychże środków w pracy duszpasterskiej. Trzeba zauważyć, że wraz z powszechną kwarantanną Kościoł w Polsce również coraz częściej sięga do tych środków i wykorzystuje coraz bardziej⁶.

Wraz ze swoim bogactwem możliwości, transmisje internetowe wnoszą też pewne zagrożenia, o których w adhortacji *Gaudete et exsultate* wspomina papież Franciszek:

„Również chrześcijanie mogą stać się częścią sieci przemocy słownej, tworzonej za pośrednictwem Internetu i na różnych forach lub przestrzeniach wirtualnej wymiany opinii. Nawet w mediach katolickich może dojść do przekroczenia granic, tolerowania obmowy i oszczerstwa, i wydaje się, że szacunek dla reputacji innych osób nie jest ujęty w jakiegokolwiek normy etyczne”⁷.

Internetowe środki przekazu wraz z wprowadzeniem możliwości komentowania wydarzeń w czasie rzeczywistym, dały szerokie pole do przekraczania granicy kultury słowa i poszanowania innych ludzi oraz ich poglądów. Stały się narzędziem niebezpiecznym, które w przypadku transmitowania Eucharystii, umożliwia wszystkim internautom publikację wypowiedzi nieprzystających do liturgii czy wręcz wulgarnych. Stąd ostrzeżenie papieża, by w miarę możliwości ograniczać takie nadużycia i nie dopuszczać do hejtowania Kościoła⁸. Oglądanie transmisji telewizyjnych czy internetowych *live* niesie jeszcze inne niebezpieczeństwo. Mianowicie stwarza ryzyko spłaszczenia uczestnictwa we Mszy świętej i sprowadzenia jej do roli teatru, w którym wierny staje się biernym widzem⁹. Dzieje się tak zarówno w przypadku transmisji telewizyjnych, jak też internetowych. O ile w przypadku telewizji istnieje ryzyko oglądania transmisji mszy bez czynnego uczestnictwa, czy wręcz w trakcie toczącego się obok życia rodzinnego i pewnego rodzaju chaosu wynikającego z niego, to transmisje internetowe dodatkowo kuszą przeróżnymi formami aktywności mediów społecznościowych, których dynamika i żywotność wydają się nie mieć końca. Może więc się zdarzyć, że oglądanie Eucharystii na Facebooku staje się wtórne do innych aktywności.

⁵ Zob. M. Makuła, *Transmisje Mszy świętych w live streamingu w internecie*, s. 40.

⁶ *Tamże*, s. 40.

⁷ Franciszek, Adhortacja *Gaudete et exsultate*, nr 115.

⁸ Por. EG nr 34.

⁹ W wykładzie podczas Konferencji naukowej „Kościoł w dobie koronawirusa” w Szczecinie w dn. 23–24.06.2020, dr P. Milcarek zauważa, że uczestnictwo we Mszy św. transmitowanej dla części wiernych rodzi niebezpieczeństwo oglądania zamiast uczestniczenia. Odwołuje się on do nauczania kard. Josefa Ratzingera, który w takich zachowaniach widzi „syndrom tańca wokół złotego cielca” sprowadzający obraz Boga do tego jak widzi go człowiek i czego oczekuje on od Boga za swe uwielbienie por. <https://opoka.news/kosciol-w-dobie-koronawirusa-miedzynarodowa-konferencja-online-opis> [dostęp 3.09.2020]

TRANSMISJA INTERNETOWA I WSPÓLNOTA
EUCHARYSTYCZNA

Uczestnictwo w Eucharystii transmitowanej przez środki masowego przekazu, jak już zostało powiedziane, nie zastępuje uczestnictwa osobistego¹⁰. Do czasu wybuchu pandemii koronawirusa transmitowane msze były adresowane do osób chorych, starszych, unieruchomionych z powodu choroby. Jednak sytuacja ta wraz z ogłoszeniem powszechnej kwarantanny diametralnie się zmieniła. W sytuacji kryzysowej pojawiły się liczne transmisje parafialne i diecezjalne, które były odpowiedzią na rosnące zainteresowanie i potrzeby wiernych¹¹. Msze transmitowane dotąd dla jednostek, stały się powszechne ze względu na szerzące się wokół zagrożenie¹².

Zagadnienie transmisji mszy świętych było już dawniej wielokrotnie źródłem refleksji¹³. Jednak w czas pandemii ukazało potrzebę jej pogłębienia, w perspektywie nowej, niespodziewanej i zaskakującej sytuacji. Ten szczególny okres ukazał, że korzystanie z transmisji i innych narzędzi internetowych użytkowanych do katechezy, przygotowania do sakramentów itp. jest nieodzowne.

Niewątpliwie należy zaznaczyć, że msza transmitowana nie zastępuje osobistego i żywego uczestnictwa w Eucharystii. Jest ona próbą utrzymania łączności ze wspólnotą Kościoła dla tych, którzy, czy to z powodu choroby, albo kwarantanny nie mogą spełnić obowiązku osobistego uczestnictwa w liturgii. W komunikacie abp. Stanisława Gądeckiego, przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski z dn. 13. marca czytamy:

“Przypominam [...] o dyspensie wydawanej przez biskupów diecezjalnych od obowiązku uczestnictwa w niedzielnych i świątecznych Mszach świętych [...]. Osoby, które z niej korzystają, proszę o duchową łączność ze wspólnotą Kościoła za pośrednictwem transmisji w środkach społecznego przekazu”¹⁴.

¹⁰ Por. F. Ceriotti, *La santa messa in TV: motivi di una trasmissione*, “Rivista Liturgica” 84 (1997), s. 111–119.

¹¹ Zob. *Wskazania Prezydium Episkopatu dla biskupów odnośnie do sprawowania czynności liturgicznych w najbliższych tygodniach*, z dnia 21 marca 2020 r., w dokumencie zaleca się „zorganizowanie transmisji z diecezjalnych lub parafialnych celebracji liturgicznych”, <https://episkopat.pl/> [dostęp: 03.09.2020].

¹² *Nota Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski w związku z pandemią koronawirusa* (Lublin, 31 marca 2020 r.) mówi o „duchowej łączności” z Chrystusem Eucharystycznym za pośrednictwem transmisji telewizyjnych, radiowych czy internetowych, <https://episkopat.pl/> [dostęp: 03.09.2020].

¹³ Zob. F. Lever, *Per una bibliografia generale sulla trasmissione della messa alla radio e in televisione*, “Rivista Liturgica” 84(1997), s. 121–144; C. Cibien, *Analisi critica della trasmissione televisiva di celebrazioni liturgiche*, “Rivista Liturgica” 84(1997), s. 73–87; B. Seveso, *La trasmissione televisiva della messa nelle valutazioni del Magistero ecclesiastico*, “Rivista Liturgica” 84(1997), s. 89–109; G. Bonaccorso, *Azione rituale e azione drammatica*, “Rivista Liturgica” 87 (2000), s. 13–30, (zob. cały nr 87); L. Voltolin, *L’immaginario della liturgia e i Newmedia*, “Rivista Liturgica” 107(2020), s. 19–32; oraz artykuł dotyczący sytuacji Covid-19: G. Giovanelli, *Messa e confessione al tempo del Covid-19. Liturgia e mezzi di comunicazione sociale*, “Studia Moralia” 58 (2020), s. 123–140

¹⁴ *Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski*, 13 marca 2020 r.; zob. także inne dokumenty na czas pandemii na stronie <https://episkopat.pl/dokumenty-na-czas-epidemii-koronawirusa/> [dostęp: 03.09.2020].

W praktyce uczestnictwo we Mszy świętej transmitowanej może różnić się w sposobie przeżywania jej i zaangażowania wiernego we wspólnotowy wymiar Eucharystii. Istotny wydaje się tutaj wybór miejsca, które staje się przestrzenią dla celebracji. Aspekt ten jest szczególnie istotny, gdyż sprawowanie Eucharystii opiera się na budowaniu jedności wspólnoty zebranej wokół Stołu Pańskiego. Jeżeli więc wierni w sposób świadomy dokonują wyboru miejsca transmisji, które czy to z powodu przynależności do konkretnej parafii, czy też z innych powodów jest im bliskie¹⁵, mają większą motywację do zaangażowania się w budowanie wspólnoty. Im relacja ta będzie bardziej obojętna, uczestnictwo to – jak zauważa o. dr Paweł Sambor – będzie obecnością wirtualną¹⁶. W sytuacji, gdy wierny wybiera mszę transmitowaną, ze względu np. na godzinę lub kazanie, trudno mówić o budowaniu wspólnoty. Taka postawa utrudnia integrację wspólnoty, a wręcz odłącza od niej. Utrudnia też dobre przeżycie Eucharystii na sposób wspólnotowy, gdyż nie można w takim wypadku mówić o więziach pomiędzy wiernymi i ich poczuciu przynależności do konkretnej wspólnoty.

Tak więc stopień świadomości wiernego o niezbędności budowania wspólnoty i eklezjalnym charakterze Eucharystii, ostatecznie decyduje o stopniu indywidualnego zaangażowania się w uczestnictwo w celebrowaniu liturgii. Istnieje więc zależność pomiędzy zaangażowaniem wiernego i poczuciem przynależności do Ludu Bożego, a głębokością przeżywania Eucharystii. To właśnie przestrzeń liturgiczna, którą odczytujemy w kluczu przynależności do Ludu Bożego poprzez wybór transmitowanej w sieci liturgii, umożliwia wiernym utożsamienie się ze wspólnotą. Taka postawa umożliwia kształtowanie i podtrzymanie, nawet jeżeli w sposób nie pełny, nasze trwanie we wspólnocie Ludu Bożego¹⁷.

Istota miejsca i przestrzeni ma więc niewątpliwie swoje znaczenie, ponieważ umiejscawia człowieka w konkretnych realiach i pozwala dostrzec związek między nimi. Aby zrozumieć w pełni opisywane powyżej zależności należy jednak uzupełnić je o wymiar teologiczny, a więc znaczenie i funkcje przestrzeni liturgicznej.

Przestrzeń liturgiczna posiada swój wymiar materialny, który wyraża się w sposobie przeżywania liturgii i rozumienia jej teologicznego wymiaru¹⁸. Aby dobrze zdefiniować czym jest przestrzeń liturgiczna w kontekście teologicznym należy od-

¹⁵ Ze względu na mobilność współczesnego świata a poprzez to możliwości identyfikowania się z miejscami, które nie są miejscem zamieszkania, rozszerzyło się pojęcie przestrzeni. Często wierni zamieszkujący miasta czy wsie, gdzie jest więcej niż jedna parafia dokonują sami wyboru do którego kościoła będą chodzić czy do jakiej wspólnoty będą należeć. Miejsce zamieszkania w tej sytuacji staje się dalsze na korzyść miejsca oddalonego od miejsca zamieszkania, ale bliższego z innych powodów (np. sposobu celebrowania Eucharystii, głoszenia kazań czy innych względów). Stałe uczęszczanie do wybranego miejsca powoduje, że po pewnym czasie staje się ono w pewien sposób nasze.

¹⁶ Por. <https://opoka.news/kosciol-w-dobie-koronawirusa-miedzynarodowa-konferencja-online-opis> [dostęp 3.09.2020]

¹⁷ Por. <https://opoka.news/kosciol-w-dobie-koronawirusa-miedzynarodowa-konferencja-online-opis> [dostęp 3.09.2020]

¹⁸ Por. S. Dianich, *La "Presenza" e la metamorfosi degli spazi ecclesiali*, "Vivens Homo", 18 (2007), s. 91–129.

wołać się do dokumentów soborowych o obecności Chrystusa w liturgii. W konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* czytamy:

„Dla urzeczywistnienia tak wielkiego dzieła Chrystus jest zawsze obecny w swoim Kościele, szczególnie w czynnościach liturgicznych. Jest obecny w ofierze Mszy świętej, czy to w osobie odprawiającego, gdyż „Ten sam, który kiedyś ofiarował się na krzyżu, obecnie ofiaruje się przez posługę kapłanów”, czy też zwłaszcza pod postaciami eucharystycznymi. Obecny jest mocą swoją w sakramentach tak, że gdy ktoś chrzci, sam Chrystus chrzci. Jest obecny w swoim słowie, albowiem gdy w Kościele czyta się Pismo Święte, wówczas On sam mówi. Jest obecny wreszcie, gdy Kościół modli się i śpiewa psalmy, gdyż On sam obiecał: „Gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich” (Mt 18,20)¹⁹.

Pogłębienie tej myśli znajdujemy w encyklice *Mysterium fidei* Pawła VI, który odczytując ją w świetle *Lumen gentium* mówi, że „Chrystus jest obecny najpierw we wspólnocie celebrującej”²⁰. Wspólnota jest więc podmiotem sprawowania liturgii, stoi w centrum jej sprawowania. Ks. prof. Czesław Krakowiak zauważa, że „cały Kościół jako lud Boży sprawuje liturgię, bo cały jest ludem kapłańskim. Członkowie hierarchii są w służbie tego ludu kapłańskiego. Mając *sacerdotium ministeriale* pełnią w nim misterium. Kapłan jest nie tylko reprezentantem Chrystusa, ale jest także jednym z braci, który nie tylko przewodniczy, ale również uczestniczy w celebracji tej tajemnicy, którą sprawuje całe zgromadzenie”²¹.

Przestrzeń liturgiczna oznacza więc nie tyle miejsce, które oczywiście powinno być dostosowane do podjęcia przez lud Boży przypisanych mu zadań w poszczególnych częściach celebracji²², co przestrzeń żywą utworzoną przez cały lud Boży. Znaczenie miejsca odgrywa jednak swoją rolę. Uczestniczenie we Mszy świętej w miejscu, z którym się utożsamiamy, podtrzymuje w nas łączność z Kościołem i kształtuje nasze bycie Kościołem. Nawet jeżeli jest to uczestnictwo poprzez transmisję w środkach przekazu, a więc niepełne, zubożone o osobowy i fizyczny charakter sprawowania Eucharystii, to w jakimś wymiarze podtrzymuje w nas łączności z całym ludem Bożym.

BADANIA ANKIETOWE

Czas pandemii sprawił, iż wielu ludzi musiało pozostać lub pozostaje nadal w odosobnieniu. Zasady życia społecznego, sposób wykonywania pracy, czy zakupów uległ zmianie. Wiele osób odczuwa to dosyć boleśnie. Nierzadko widać, że rzeczywistość pandemiczna oprócz samego niebezpieczeństwa zakażenia ma

¹⁹ Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, Città del Vaticano 1964, nr 7.

²⁰ Paweł VI, Encyklika *Mysterium fidei*, Città del Vaticano 1965, nr 35.

²¹ Cz. Krakowiak, *Zgromadzenie liturgiczne jako podmiot celebracji*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 42(1989), s. 174.

²² Por. *OWMR*, nr 294.

w sobie inne siły niszczące ludzi żyjących obok nas. Wiara niewątpliwie pomaga w przetrwaniu sytuacji kryzysowych. Osoby zaangażowane nie tylko pokładają ufność w Bogu, ale ich cierpienie ma inne, głębsze znaczenie. Modląc się za siebie i innych czują się pocieszeni i odkrywają siłę wspólnoty do której należą²³. Eklezjalny charakter Eucharystii wynosi życie osoby wierzącej na inny poziom. Ukazuje rzeczywistość wokół w zupełnie innym świetle.

Rodzi się więc pytanie jak uczestnictwo w Eucharystii transmitowanej przez Internet typu *streaming live* oraz transmisji telewizyjnych odbierają sami wierni? Z jakimi trudnościami w związku z taką sytuacją muszą się oni zmierzyć? Czy może wręcz odwrotnie, taka sytuacja jest dla nich wygodna, sprzyjająca? Czy wspólnota wirtualna jest odczytywalna przez tych, którzy uczestniczą w takich formach liturgii? Jak bardzo wierni utożsamiają się z własnymi wspólnotami eucharystycznymi? Pytania te wydają się być nieuniknione.

Badanie ankietowe, które zostało przeprowadzone w celu odpowiedzi na te zagadnienia jednoznacznie ukazuje, że postawy wiernych są różnorodne.

Uczestnicy ankiety to osoby od 5 do 80 roku życia. 37% z nich stanowi przedział wiekowy od 36 do 50 lat. Następnie 35% to osoby mające od 51 do 80, a w dalszej kolejności są ludzie w wieku 26–35 lat i stanowią oni grupę 12,2%. Kolejne grupy mieszczą się w przedziale wiekowy: 5–14 lat (6,8%), 18–25 lat (6,2%) oraz 15–17 lat (4,9%). Większość biorących udział w ankiecie to osoby żyjące w związkach małżeńskich/rodzinach w przypadku dzieci (62%), natomiast 8,1% to osoby deklarujące się jako żyjące w związkach niesakramentalnych. 29,7% przebadanych to osoby stanu wolnego. Na ankietę odpowiedziało zdecydowanie więcej kobiet (64%), choć ankietę została rozesłana do podobnej liczby kobiet i mężczyzn, którzy stanowili w przebadanej grupie 35%.

Wszyscy przebadani zadeklarowali się jako osoby należące do Kościoła rzymskokatolickiego, chociaż ich zaangażowanie w życie tej wspólnoty zdecydowanie się różni. 41% badanych zadeklarowało, że bierze udział w Mszach świętych niedzielnych *on-line*, podczas gdy w święta nakazane jest to tylko 5,6%. Ankietę wskazuje, że w takiej formie uczestnictwa nigdy nie brało udziału 19,4% badanej grupy, a pozostali praktykowali rzadziej niż raz na miesiąc.

Badania nad mszami transmitowanymi przez telewizję wskazują jednoznacznie, że są one wybierane przez osoby starsze i rodziny z dziećmi. Co niedzielę uczestniczy w nich 14% ankietowanych, w święta nakazane 8,4%, a 26,6% przyznało, że nie uczestniczyło nigdy. Tylko 5,6% wiernych zadeklarowało, że uczestniczy w mszy transmitowanej przez telewizję codziennie lub prawie codziennie. Z tego wynika, że 72% uczestników badania uczestniczy bardzo rzadko, albo sporadycznie w przypadku choroby czy innych obiektywnych przyczyn, uniemożliwiających osobiste uczestnictwo w Eucharystii.

Wiele osób, biorących udział w ankiecie, zwraca uwagę na dobro, które wypływa z możliwości korzystania z transmisji Eucharystii w czasie pandemii lub choroby, choć wydaje się, że blisko jednej trzeciej udzielających odpowiedzi taka forma

²³ Badania dotyczące takiego zjawiska zostały przeprowadzone we Włoszech i w Hiszpani w na przełomie marca i kwietnia br., zob. <https://opoka.news/kosciol-w-dobie-koronawirusa-miedzynarodowa-konferencja-online-opis> [dostęp 3.09.2020].

nie wystarcza. Uważają, że jest to rozwiązanie okresowe, związane ze znalezieniem się w trudnym położeniu, czy tak jak w przypadku pandemii, z ograniczeniami wynikającymi z niej. Znakomita większość badanych odbiera msze transmitowane nie komunikując trudności w uczestnictwie. Osoby te mają pozytywny stosunek do takich form uczestnictwa, zwracając uwagę na związane z nim dogodności, takie jak: domowe zacisze, możliwość niewychodzenia z domu, brak tłumu, łatwość w dostępności, czy wyborze godziny. Plusem przemawiającym za taką formą uczestnictwa jest również możliwość wyboru „mszy z dobrym kazaniem” lub wyborem kapłana i jego sposobu sprawowania Eucharystii.

Trudności, z którymi borykają się wierni podczas odbioru transmitowanej liturgii, to problemy z koncentracją (wynikające z ich własnej predyspozycji,) czy też domowy wir. Brakuje im poczucia *sacrum*, trwania we wspólnotcie, stanowiącej dla nich ważną składową w przeżywaniu Eucharystii. Przede wszystkim ankietowani ubolewają jednak nad niemożliwością przyjmowania Komunii świętej. Część wspomina wprawdzie o Komunii duchowej, jednak również oni odczuwają niedostatek, związany z taką formą. Wiernym brakuje również bezpośredniego kontaktu z kapłanami.

OCENA BADAŃ ANKIETOWYCH

Okolo 6% ankietowanych zwraca uwagę, iż uczestnictwo w Mszy świętej w domowych warunkach wymusza na nich większe przygotowania siebie i domu. Uważają, że jest to konieczność, która podkreśla doniosłość chwili, pomaga się skupić i odpowiednio się zachowywać. Widzą w takich zabiegach ułatwienie do przyjmowania postaw, charakterystycznych dla danej części mszy, zaangażowanie się w śpiew liturgiczny, czy podjęcie innych starań, umożliwiających jak najlepsze przeżycie liturgii.

Dla 19,6% ankietowanych forma zdalna wydaje się być całkowicie wystarczająca dla zaspokojenia ich potrzeb duchowych, podczas gdy aż 80,4% przyznaje, że takie uczestnictwo jest dla nich niepełne i na dłuższy okres nie do przyjęcia. W swoich wypowiedziach podkreślają oni, że czas pandemii, czy choroby, w tym choroby długotrwałej, to czas szczególny, który wymaga przyjęcia takich rozwiązań i usprawiedliwia je. Większość z tych osób zadeklarowało, że woli jednak uczestniczyć w Mszy świętej w kościele.

Decydując się na uczestnictwo w tej czy innej parafii ankietowani brali pod uwagę czynniki takie jak: długość transmisji, treść kazań, przynależność do danej wspólnoty modlitewnej, czy parafialnej. Chętnie też wybierali sanktuaria oraz kościoły, które chcieli odwiedzić. Ważną rolę w wyborze stanowił kapłan odprawiający Eucharystię oraz sposób jej celebrowania. Nie bez znaczenia okazują się też predyspozycje osobowościowe celebrycy czy kapłana głoszącego kazanie. Aż 27% osób nigdy nie uczestniczyło, i to z własnego wyboru, we mszy transmitowanej z własnej parafii. Wybierali oni inne miejsca, które bardziej im odpowiadały. Tylko 17% ankietowanych zadeklarowało, że regularnie uczestniczy we mszach *streaming live* w swoich parafiach zamieszkania, a 14,9% nie uczestniczy ze względu na brak takich transmisji. Pozostałe 41,1% korzysta w miarę potrzeby z miejsc,

z których są one transmitowane. Swoje wybory uzasadniają czynnikami, które zostały już wspomniane wcześniej.

Podsumowując należy zaznaczyć, że ankietę wypełniły osoby o różnym zaangażowaniu religijnym, różnej wiedzy teologicznej oraz różnych światopoglądach, które ukazały odmienne spojrzenie na problematykę, związaną z transmisjami Mszy świętych w dobie pandemii. Badanie wykazało, że nie ma tutaj jednego podglądu, który byłby wspólny. Jedno natomiast jest pewne, a mianowicie to, że msza transmitowana w przypadku osób zaangażowanych we wspólnotę Kościoła rozumiana jest jako konieczność przyjęcia takiego rozwiązania. Jednocześnie osoby te ubolewają nad ograniczeniami, związanymi z taką formą uczestnictwa. Wydaje się, że brak możliwości przyjęcia Komunii świętej pod postacią chleba jest głównym czynnikiem wpływającym na takie stanowisko, chociaż nie jedynym. Drugą istotną kwestią jest brak odczucia jedności wspólnoty eucharystycznej oraz eklezjalnego charakteru samej Eucharystii. Ważne i ciekawe jest też, że wierni odczuwają potrzebę, aby podjąć pewne wysiłki, związane z przygotowaniem siebie i domu przed transmisjami liturgii.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawiony w artykule problem łączy w sobie ukazanie teologicznego aspektu Eucharystii oraz jej eklezjalnego charakteru z zagadnieniami, związanymi z korzystaniem z mediów, za pomocą których jest ona transmitowana. Do czasu wybuchu pandemii koronawirusa w 2020 roku, problem ten wydawał się dotyczyć tylko jednostek, które z powodu starości, niedołążności, albo choroby nie mogły uczestniczyć w liturgii osobiście. Jednak wraz z wprowadzaniem w państwach obostrzeniami sanitarnym, problem ten stała się powszechny dla większej grupy społeczeństwa, przy czym również interesujący, by podjąć nad nim refleksję badawczą. W artykule, oprócz wskazania na teologiczne znaczenie Eucharystii, zwrócono uwagę na nowe zjawiska związane z transmisjami Mszy świętych. Przedstawiono również wynik badania ankietowego, które ukazuje spojrzenie wiernych na tę sprawę oraz problemy, z jakimi się oni zmagają. Kościół katolicki staje dziś niewątpliwie przed nowymi wyzwaniami, ale też i możliwościami, nie tylko transmisyjnymi, ale również ewangelizacyjnymi czy też nowymi formami pracy duszpasterskiej.

**EUCHARYSTIA CELEBROWANA W DOBIE PANDEMII.
STUDIUM TEOLOGICZNO-SOCJOLOGICZNE**

STRESZCZENIE

Kościół katolicki w dobie pandemii stanął przed wyzwaniem związanym z rewolucją cyfrową. Szczególnie mocno widać to na przykładzie transmisji Mszy świętych, które stały się wymogiem czasu oraz są konsekwencją bardzo gwałtownego rozwoju social mediów. Świat wirtualny przenikną do przestrzeni, która dotąd zarezerwowana była (dla pewnego rodzaju) *Sacrum*. Artykuł dotyczy transmisji Mszy świętych i problemów wynikających z użytkowania nowoczesnych technologii internetowych i telewizyjnych. Zaprezentowano również stanowisko wiernych, którzy stanowią odbiorców Mszy świętych transmitowanych.

**THE EUCHARIST CELEBRATED IN THE DAY OF A PANDEMIC.
THEOLOGICAL AND SOCIOLOGICAL STUDY**

SUMMARY

In the era of the pandemic the Catholic Church faced the challenge of the digital revolution. This is particularly evident in the example of the transmission of Masses which have become a requirement of the time and are a consequence of a very rapid social media development. The virtual world has penetrated into areas that were previously reserved for (a certain kind of) *Sacrum*. The article deals with the transmission of Masses and problems emerging from the use of modern internet and television technologies. The believers' perspective, who are the recipients of the Mass broadcast, has been also presented.

**EUCHARISTIEFEIER IN DER PANDEMIEZEIT.
THEOLOGISCH-SOZIOLOGISCHE STUDIE**

ZUSAMMENFASSUNG

Die katholische Kirche steht in Zeiten der Pandemie vor der Herausforderung der digitalen Revolution. Dies zeigt sich besonders deutlich in den Übertragungen von heiligen Messen, die zu einem Gebot der Zeit geworden sind und eine Folge der sehr schnellen Entwicklung der sozialen Medien sind. Die virtuelle Welt dringt in einen Raum ein, der bisher für eine Art von religiöser Dimension reserviert war. Der Artikel befasst sich mit der Übertragung von heiligen Messen und den Problemen, die sich aus der Nutzung moderner Internet- und Fernsehtechnologien ergeben. Auch die Stellung der Gläubigen, die die Empfänger der übertragenen Messen sind, wird dargestellt.

BIBLIOGRAFIA

- Bonaccorso G., *Azione rituale e azione drammatica*, "Rivista Liturgica" 87 (2000), s. 13–30.
- Cerioti G., *La santa messa in Tv: motivi di una trasmissione*, "Rivista Liturgica" 84(1997), s. 111–119.
- Cibien C., *Analisi critica della trasmissione televisiva di celebrazioni liturgiche*, "Rivista Liturgica" 84(1997), s. 73–87.
- Dianich S., *La "Presenza" e la metamorfosi degli spazi ecclesiali*, "Vivens Homo", 18 (2007), s. 91–129.
- Franciszek, *Adhortacja Evangelii gaudium*, Città del Vaticano 2013.
- Franciszek, *Adhortacja Gaudete et exsultate*, Città del Vaticano 2018.
- Galot J., *Eucaristia e vita in Cristo*, w: *Congregazione per le Cause dei Santi, Eucaristia: santità e santificazione. Atti del simposio, 6-7 dicembre 1999*, LEV, Città del Vaticano 2000, s. 82–95.
- Giovanelli G., *Messa e confessione al tempo del Covid-19. Liturgia e mezzi di comunicazione sociale*, "Studia Moralia" 58(2020), s. 123–140.
- Jan Paweł II, *List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu*, 2005. <http://www.katolickie.media.pl/polecane/kosciol-o-mediach/1700-list-jana-pawla-ii-il-rapido-sviluppo-szybki-rozwoj> [dostęp 3.09.2020]
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Konferencji Episkopatu Polski w sprawie celebracji Mszy świętej transmitowanej przez telewizję*, 2017, <https://episkopat.pl/> [dostęp 3.09.2020].
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, Città del Vaticano 1964.
- Koperek St., *Kościelnotwórczy charakter Eucharystii: rzymskokatolicki punkt widzenia w ujęciu encykliki Jana Pawła II*, <http://www.symposium.scj.pl/koscielnotworecy-charakter-eucharystii--rzymskokatolicki-punkt-widzenia-w-ujeciu-encykliki-jana-pawla-ii-ecclesia-de-eucharistia/> [dostęp 19.09.2020]
- Krakowiak Cz., *Zgromadzenie liturgiczne jako podmiot celebracji*, "Ruch Biblijny i Liturgiczny" 42(1989), s. 168–178.
- Lever F., *Per una bibliografia generale sulla trasmissione della messa alla radio e in televisione*, "Rivista Liturgica" 84(1997), s. 121–144.
- Nota Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski w związku z pandemią koronawirusa* (Lublin, 31 marca 2020 r.), <https://episkopat.pl/> [dostęp 3.09.2020].
- Makula M., *Transmisje Mszy świętych w live streamingu w internecie. Analiza możliwości, postulatów i propozycje*, „Seminare” 40*(2019), nr 1, s. 39–49.
- Marcyński K., *Komunikacja religijna i media*, Kraków 2016.
- Ogólne Wprowadzenie do Mszały Rzymskiego (= OWMR)*, Pallottinum, Warszawa – Poznań, 2006.
- Paweł VI, *Encyklika Mysterium fidei*, Città del Vaticano 1965.
- Potyczka M., *Wspólnotowy charakter sakramentu Eucharystii*, <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-c2cd6e08-bba7-4099-baa6-770805962c07/> [dostęp 19.09.2020].
- Seveso B., *La trasmissione televisiva della messa nelle valutazioni del Magistero ecclesiastico*, "Rivista Liturgica" 84(1997), s. 89–109.
- Wskazania Prezydium Episkopatu dla biskupów odnośnie do sprawowania czynności liturgicznych w najbliższych tygodniach, z dnia 21 marca 2020 r.*, <https://episkopat.pl/> [dostęp 3.09.2020].